

POLITICA MIGRAȚIONISTĂ A REGIMULUI SOVIETIC ÎN RSS MOLDOVENEASCĂ (1940-1947)

Ruslan ȘEVCENCO

Universitatea de Studii Europene din Moldova

Even in the first months of existence of MSSR in the USSR (August-October 1940) the Soviet government organized the first wave of forced migration of population from the country. During March 1940-June 1947 migration organized process in Moldova was coordinated by the Republican Main Directorate of Labour Reserves of the USSR Ministry of Labor Reserves. But by the end a.1940 the Republic abandoned the implementation of this structure by approximately 90,000 people. After 1944 the Directorate activity resumed in the same volumes, but the selection of the first signs posted outside the borders of the Republic (there were not admitted to the sick, disabled, people with families, etc.). But attempts to apply methods of forced mobilization by authorities already in 1946-1947 brought to mass desertions of Moldovan population, which could not be stopped with either arrests or convictions to imprisonment. All these measures imposed more "liberal" rules to be applied.

Politica migraționistă a fost o componentă importantă a politicii sovietice în cadrul URSS, orientată spre obținerea unui scop internaționalist – amestecarea popoarelor și transformarea tuturor locuitorilor URSS într-o masă amorfă cu numele de „poporul sovietic”. Cu toate că propaganda sovietică explica necesitatea strămutării populației prin accelerarea dezvoltării unui sau altui raion al URSS, totuși această dislocare avea parțial un caracter benevol, legat de nivelul de trai mai scăzut al cadrelor în raioanele-„donatoare”, iar o parte dintre aceste cadre revenea acasă din diferite motive. Cu toate acestea, politica amestecării națiunilor continua; ca urmare avea loc reducerea populației băștinașe din zonele de trai permanent și deznaționalizarea republicilor naționale ale URSS.

O serie de lucrări au fost consacrate cercetării acestei probleme, printre care lucrările autorilor: S.Bakurski [1], S.Chircă [2], Z.Fedko și N.Petrovskaia [3], A.Lisețki [4], A.Lisețki și E.Floca [5], E.Zagorodnaia [6], E.Zagorodnaia, V.Zelenciuc [7], V.Zelenciuc [8], o culegere de articole la temă [9]. Trebuie să menționăm și două lucrări apărute deja în perioada restructurării, care conțin materiale și viziuni diametral opuse celor menționate mai sus. Este vorba de culegerea de articole despre viața social-politică în anii '80 [10] și o culegere specială, consacrată problemelor demografice din Moldova și, în special – celor migraționiste [11].

După ce URSS a recunoscut independența politica a Moldovei, această problemă a fost reflectată în lucrările lui I.Cașu [12], R.Șevenco [13], în memoriile fostului prim-secretar al CC al PCM I.Bodiul [14], în culegerea de articole-memorii ale foștilor oameni de stat ai RSSM [15], articolul lui B.Vizer și I.Cereș [16].

Strămutarea populației, coordonată de autoritățile sovietice, are loc din primele săptămâni după instaurarea regimului sovietic în regiune. Deja la 9 august 1940 Consiliul Economic pe lângă Sovietul Comisarilor Poporului al URSS adoptă decizia de a îndrepta în republică 20 000 de muncitori, în locul cărora, la întreprinderile Ministerului Industriei Carbonifere al URSS, au fost mobilizați 7 000 de țărani din RSSM. Pe parcursul lunii august 1940, din Moldova au fost mobilizați în mod forțat 36 356 de cetățeni [17].

Având în vedere faptul că Consiliul Economic era preocupat de soluționarea multor altor probleme, conducerea unională a decis să creeze o structură specializată, care trebuia să se ocupe de coordonarea realizării planurilor sovietice grandioase de strămutare a populației băștinașe din republicile unionale. Această structură a fost organizată prin Hotărârea Sovietului Comisarilor Poporului (SCP) al URSS din 2 octombrie 1940 „Cu privire la crearea Direcției Principale a Rezervelor de Muncă de pe lângă Sovietul Comisarilor Poporului al URSS”. Acestei Instituții îi erau subordonate direcțiile regionale, ținutale, republicane, orașele Moscova și Leningrad. Principala problemă, pusă în fața lor, era conducerea procesului de pregătire și distribuire a rezervelor de stat ale muncii pentru industrie și transport, a celor care au absolvit școala de meserii, școli feroviare, școli de pe lângă fabrici și uzine (FZO) și a celor de ucenicie la fabrici și uzine (FZU). Pentru ultimele 3 luni ale anului 1940, Direcției Principale i-au fost alocate 1 miliard de ruble – 100 mil. pentru școlile FZO și pregătirea în domeniul profesiilor de masă, 200 mil. – din bugetul asigurării de stat, 300 mil. – din alocațiile sindicatelor pentru munca culturală a organizațiilor sindicale, 400 mil. – din fondul de rezervă al Sovietului Comisarilor Poporului al URSS [18] (în afară de Direcția sus-menționată, exista și Secția de strămutare a Ministerului Agriculturii, care a funcționat până în 1954 și se ocupa de organizarea migrației familiilor) [19].

În RSSM această Direcție a fost formată la 12 martie 1941. Șeful acesteia a fost numit I. Bessmertnâi [19a, inv.1, d.60, f.14].

Direcția Principală a Rezervelor de Muncă imediat a început activitatea. La 4 octombrie 1940 a fost organizată mobilizarea forțată a 29 500 de persoane din republică [20]. De asemenea au părăsit republica aproximativ 200 000 de persoane, care au plecat cu administrația română spre partea de vest. În plus, la permisiunea Guvernului sovietic din 20 iulie 1940, în România s-au repatriat 13 750 de funcționari, militari ș.a. La 5 septembrie 1940, în baza tratatelor a fost încheiat Acordul sovieto-german cu privire la evacuarea din RSSM și Bucovina a germanilor, care locuiau acolo. În perioada 23 septembrie–13 noiembrie 1940 au revenit în Germania 133 338 de nemți. Totodată în republică, în urma emigrării până la 16 decembrie 1940, au revenit 221 110 de persoane [21].

Direcția Principală a fost restabilită după ocuparea părții de nord a republicii în martie-aprilie 1944 de către armatele sovietice, având în subordinea sa 31 de secții raionale. La 31 ianuarie și 2 februarie 1945, SCP unional a mobilizat din Moldova 1 650 de persoane necesare Comisariatului metalurgiei URSS [22]. La 15 mai 1946, Direcția Principală pentru resursele de muncă, condusă din momentul înființării de V. Pronin, a obținut statutul de Minister al Rezervelor de Muncă, iar V. Pronin și-a păstrat funcția [23]. În republicile unionale temporar au rămas aceleași Direcții Principale (1946-1947). La 14 februarie 1947, în conformitate cu hotărârea SCP al RSSM, organele de resort erau obligate să organizeze mobilizarea a 51 000 de persoane. (Mai târziu Oficiul moldovenesc pentru selectarea organizată raporta că a supraîmplinit planul, strămutând 62 000 de persoane) [24].

În a doua jumătate a anului 1945, începe campania pentru selectarea locuitorilor republicii pentru a pleca la întreprinderile industriei militare unionale. Însă condițiile de trai și de lucru erau atât de îngrozitoare, încât a început dezertarea în masă a moldovenilor. Acest proces nu a putut fi stopat nici prin amenințări, nici prin arestări sau condamnări la ani grei de pușcărie. Conducerea unională a fost nevoită să promită că persoanele care se vor întoarce benevol nu vor fi trase la răspundere, iar pedepsele pentru acei care în mod samavolnic au părăsit întreprinderile, vor fi liberalizate (iar mai târziu chiar nu se mai aplicau) [25].

După un an de la formarea Ministerului Rezervelor de Muncă, în legătură cu încălcările comise în procesul selectării muncitorilor (încheierea acordurilor cu invalizi, bolnavi, fără certificate medicale, cu familiile fără permisiunea conducerii Direcției Principale), Guvernul URSS a adoptat la 21 mai 1947 Hotărârea „Cu privire la ordinea efectuării selectării organizate a muncitorilor pentru industrie, construcții și transport”. În baza acesteia Guvernul RSSM, condus de G. Rudi, a adoptat la 13 iunie 1941 Hotărârea „Cu privire la ordinea selectării organizate a muncitorilor” [26]. Deoarece această hotărâre a pus bazele juridice pentru a efectua alegerea sistematică a lucrătorilor și a rămas în vigoare pe parcursul întregii perioade de cercetare, considerăm necesar să prezentăm textul hotărârii menționate (în expunere).

Decizia precizată presupunea că, începând cu 1 iulie 1947, selectarea organizată a muncitorilor pentru industria carboniferă, forestieră, petrolieră, de ciment, metalurgie, construcția stațiilor electrice, întreprinderilor industriei grele, celor de producere a combustibilului, lucrărilor de încărcare și descărcare a mărfurilor transportului maritim și fluvial le efectuează Direcția Republicană Moldovenească a Ministerului Rezervelor de Muncă al URSS. Instituția dispunea de organe locale, prin care efectua încheierea contractelor individuale cu doritorii de a lucra peste hotarele republicii, realiza selectarea organizată a muncitorilor și transportarea lor până la noile locuri de muncă, reglementa și controla selectarea dată, efectuată de ministerele și departamentele ramurilor, care nu erau indicate în lista menționată. În baza Hotărârii Guvernului URSS, Direcția elibera ordine pentru selectare, stabilea județe și raioane, unde trebuia să aibă loc aceasta, numărul celor aleși în fiecare raion și oraș (în general – 20-40, uneori până la 60-150 de oameni pentru un raion – R.Ș.). În or. Chișinău, Oficiul Direcției trebuia să fie organizat până la 15 iunie 1947, iar până la 20 iunie 1947 se planifica formarea aparatului administrației în raioane. În legătură cu aceasta, Executivul orașenesc Chișinău trebuia să pună la dispoziția Oficiului orașenesc clădiri reparate și pregătite pentru exploatare, servind drept încăperi pentru serviciile funcționarilor, ca depozite, garaje și ca puncte de adunare a muncitorilor [27].

Președinții executivelor județene și raionale, în termenul fixat de până la 15 iunie 1947, erau obligați să desemneze și să aprobe șefii punctelor pentru selectarea populației, inspectorii, iar copiile dosarelor personale ale acestora trebuiau expediate la Direcția Moldovenească a Ministerului Rezervelor de Muncă. Pentru persoanele menționate, în timp de o săptămână, organele locale erau responsabile să găsească încăperi de serviciu și pentru depozite. După luarea deciziei, sovietele raionale trebuiau să adopte hotărârea de executare a acesteia, să o aducă la cunoștința sovietelor satești și colhozurilor, să ajute în mod eficient împuterniciților raionali în activitatea lor, să nu creeze dificultăți, să prelungească contractele de muncă pentru cei angajați,

să-i trimită împreună cu familia și să păstreze înlesnirile pentru ei cu condiția că membrii familiei vor continua să muncească în colhoz [28].

Muncitorii selectați erau asigurați cu hrană după normele stabilite de Hotărârea Guvernului URSS nr.1575 din 2 decembrie 1946, iar pe drum și la punctele unde erau adunați – după normele pentru lucrătorii din industrie și telecomunicații. Ei obțineau diurnele în conformitate cu Dispoziția SCP al URSS nr.21807p din 24 noiembrie 1944, iar Ministerul Sănătății trebuia să asigure deservirea medicală a muncitorilor. Ministerul Afacerilor Interne era obligat să elibereze în termen de 5 zile pașapoarte pentru toți cei care au încheiat contracte de muncă, iar pentru cei care lucrează la întreprinderi și construcții – să elibereze pașapoartele pentru a putea trece zona de frontieră [29].

A fost stabilit statutul juridic al Oficiului republican pentru selectarea organizată. Șeful Oficiului a fost investit în funcția de șef-adjunct al Direcției Republicane Moldovenești a Rezervelor de Muncă; lucrătorii Oficiului erau egalați (după rang) cu respectivii colaboratori ai Direcției Republicane; șefii secțiilor raionale – egalați cu șefii secțiilor executivelor raionale; inspectorii – cu inspectorii Direcției [30].

Secțiile pentru selectarea organizată erau instituite în fiecare județ și raion – în jud. Chișinău – 16 secții, în jud. Orhei – 15, jud. Cahul – 9, jud. Bender – 18, jud. Soroca – 18, jud. Bălți – 21, în total – 97 de secții. Aparatul împuterniciților a fost păstrat în 31 de raioane [31].

La 15 iulie 1947, ministrul rezervelor de muncă V.Pronin a aprobat Regulamentul cu privire la Oficiul republican și regional (ținutul) pentru selectarea organizată a muncitorilor a Ministerului Rezervelor de Muncă. În textul acestui document se menționa că muncitorii și țăranii selectați pentru strămutare sunt însoțiți de reprezentantul Oficiului pentru selectarea organizată, care a efectuat-o. Acest însoțitor obținea pentru toți selectații fișe de rută pentru hrană. Oficiul desemna șeful eșalonului, asigura prin casieri și încasatori achitarea indemnizației unice și pentru fiecare zi, asigura împuterniciții cu blanchetele acordurilor de muncă, placarde, anunțuri și alte documente necesare pentru procesul de selectare [32].

Oficiul avea și alte sarcini: utilarea punctelor de adunare a selectaților, pregătirea încăperilor pentru adăpostirea muncitorilor, organizarea pazei pentru averea personală a acestora, asigurarea circulației trenurilor speciale ș.a. [33]. Acesta dispunea de balanță financiară proprie și de cont bugetar în secția locală a Băncii de Stat, de ștampilă și sigiliu cu stema de stat a URSS și denumirea Oficiului [34].

Era stabilită structura internă a Oficiului: aparatul împuterniciților raionali pentru selectarea organizată (în fiecare raion câte 2-6 persoane). Împuternicitul raional se subordona direct șefului Oficiului, care era numit de Ministrul Rezervelor de Muncă al URSS. Obligațiile șefului Oficiului erau următoarele: îndeplinirea planului de selectare organizată și transportarea către întreprindere a celor aleși; asigurarea protecției averii încredințate; controlul asupra folosirii mijloacelor bănești alocate. Drepturile șefului Oficiului erau următoarele: încheierea acordurilor și înțelegerilor cu alte organizații și întreprinderi, deschiderea și închiderea conturilor, inclusiv a conturilor speciale ale împuterniciților și ale persoanelor de încredere; arendarea încăperilor și procurarea bunurilor în limitele sumelor alocate; să înainteze acțiuni și să răspundă de acestea în judecată și în organele arbitrajului; să stabilească bugetul, să ducă evidența și să prezinte dări de seamă contabile și statistice; să angajeze și să concedieze colaboratorii, în afară de adjunctul său și contabilul-șef; să elibereze confirmări altor persoane cu dreptul de a certifica – la coordonarea conturilor cu valori materiale, inclusiv a celor speciale [35].

În funcția de șef al Oficiului Republican Moldovenesc pentru selectarea organizată, prin ordinul Ministrului Rezervelor de Muncă al URSS V.Pronin nr.824k/1 din 24 iunie 1947, a fost numit Boris Kondratenko, iar contabil-șef interimar, prin ordinul nr.2/k al aceluiași V.Pronin din 24 iunie 1947 a devenit Ivan Svișciiov [36].

În încheiere, considerăm necesare anumite concluzii. Perioada anilor 1940-1947 se caracterizează, în legătură cu pregătirea de război restabilirea economiei Moldovei și în perioada postbelică, în primul rând, prin folosirea de către structurile de selectare a muncitorilor a metodelor de mobilizare și trimitere a populației locale în diferite regiuni ale URSS. Aceste mobilizări erau efectuate în mod centralizat, prin intermediul Direcției republicane a Ministerului Rezervelor de Muncă al RSSM. În al doilea rând, circa 200 000 de persoane au părăsit Moldova împreună cu armatele și administrația românească după 28 iunie 1940, încă 133 000 de etnici nemți au fost evacuați în Germania în septembrie-noiembrie 1940, în conformitate cu Acordul sovieto-german din 5 septembrie 1940. În al treilea rând, circa 25 000 de persoane au fost în mod ilegal expulzate din republică în cadrul deportărilor politice din 13-14 iunie 1941. Ținând cont de faptul că în 1940-1941 din Moldova au mai fost mobilizate forțat 65 800 de persoane, iar în 1944-1947 – încă 38 600 de persoane, pierderile umane ale Moldovei în urma migrației, în mare parte provocate de factorii externi, ating cifra de 462 400 de persoane (fără evidențierea numărului celor care au părăsit Moldova în 1944). Trebuie menționat că 221 000

de persoane au revenit în Moldova în august-decembrie 1940 din afara granițelor URSS. Dar încercările autorităților de a aplica metodele mobilizării forțate în 1946-1947 au dus la dezertări în masă ale populației Moldovei, care nu puteau fi oprite nici cu arestări, nici cu condamnări la privațiune de libertate. Toate acestea au determinat regimul să aplice măsuri mai „liberale” și să restructureze organele de selectare organizată.

Referințe:

1. Бакурский С. Социально-экономические проблемы демографического развития МССР. - Кишинев: Штиинца, 1984. - 87 с.
2. Киркэ С. О механическом движении трудовых ресурсов и факторах, их обуславливающих // Развитие промышленности и рабочего класса МССР.- Кишинев: Издательство АН МССР, 1970, с.116-125.
3. Федько З., Петровская Н. Интеллигенция Молдавской ССР (1940-1975). Источники, пути роста, структура.- Кишинев: Штиинца, 1979. - 97 с.
4. Лисецкий А. Вопросы национальной политики КПСС в условиях развитого социализма.- Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1977. - 159 с.
5. Лисецкий А., Флока Е. Ленинская национальная политика КПСС в действии.- Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1974. - 75 с.
6. Загородная Е. Демографические процессы в Молдавской ССР. - Кишинев: Штиинца, 1971. - 40 с.
7. Загородная Е., Зеленчук В. Население Молдавской ССР (социально-демографические процессы). - Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1987. - 172 с.
8. Зеленчук В. Население Молдавии. - Кишинев: Штиинца, 1973. - 64 с.
9. Проблемы исторической демографии СССР. Период социализма. - Кишинев: Штиинца, 1985. - 147 с.
10. Как больно...Сб.ст./ Автор-составитель А.Бродский. - Кишинев: Литература артистикэ, 1989. - 632 с.
11. Deportări și neodeportări / Alcătuitor С.Вârcă. - Chișinău: Cartedidact, 1990. - 188 p.
12. Cașu I. „Politica națională” în Moldova Sovietică (1944-1989). - Chișinău: Cartdidact, 2000. - 214 p.
13. Șevcenco R. Viața politică în RSS Moldovenească (1944-1961). - Chișinău: Pontos, 2007. - 228 p.
14. Бодюл И. Дорогой жизни. - Кишинев: Кушнир и Ко, 2001. - 496 с.
15. Время выбрало нас...Воспоминания. Размышления / Редакторы М.Чолак, Г.Кушнир. - Кишинев: Tipografia Centrală, 2002. - 586 с.
16. Vizer B., Cereș I. Adevărul despre Moldova sovietică în sistemul economic și social al URSS (anii '60-'80 ai secolului XX) // Analele Asociației Naționale a Tinerilor Istorici din Moldova. Anuar istoric. 5. - Chișinău: Pontos, 2004, p.127-139.
17. Șișcanu E. Regimul totalitar-bolșevic în RSS Moldovenească (1940-1952). - Chișinău: Civitas, 1997, p.77-78; Șevcenco R. Op.cit., p.33.
18. Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам. 1917-1967. Сборник документов за 50 лет. Т.2. 1929-1940. - Москва: Политиздат, 1967, с.776-777.
19. Șevcenco R. Op.cit., p.118.
20. Arhiva Organizațiilor social-politice ale Republicii Moldova. F.51, Inv.1, d.60, f.14.
21. Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare ANRM). F.2848, inv.11, d.3, f.215; Șevcenco R. Op.cit., p.33.
22. Мельтюхов М. Освободительный поход Сталина. - Москва: Яуза; Эксмо, 2006, с.404.
23. Șevcenco R. Op.cit., p.34.
24. www.ru.wikipedia.org.
25. Șișcanu E. Op.cit., p.78; Șevcenco R. Op.cit., p.34; Gorda Ș. Mașina diabolică a migrației // Deportări și neodeportări..., p.35-36, 39; ANRM, F.3021, inv.1., d. 266. f.261.
26. Șevcenco R. Op.cit., p.83.
27. ANRM. F.3100, inv.1, d.1.f.1; d.2. f.14-16.
28. Ibidem, d.1, f.1-2.
29. Ibidem, f.2.
30. Ibidem, f.2-4.
31. Ibidem, f.2-3.
32. Ibidem, f.5-6.
33. Ibidem, d.2, f.3.
34. Ibidem.
35. Ibidem, f.5.
36. Ibidem, f.4.
37. Ibidem, d.2, f.36-37.

Prezentat la 18.05.2010